

BOZKIRDA OTOPSİ

BİR ZAMANLAR ANADOLU'DA

Nuri Bilge Ceylan, Cannes'da Jüri Büyük Ödülü'nü Dardenne Kardeşler'in *Le Gamin Au Vélo*'suyla paylaşan son filminde bir cinayetin otopsisinden yola çıkarak, toplumun otopsisine ulaşmayı hedefliyor.

■ VECDİ SAYAR

Nuri Bilge Ceylan'ın 64. Cannes Film Festivali'nde Jüri Büyük Ödülü'nü kazanan yeni filmi *Bir Zamanlar Anadolu'da*, yönetmenin sinematografik yolculuğunda önemli bir durak. *Üç Maymun*'a kadar son derece kişisel, hatta otobiyografik filmler yapan Ceylan, *Üç Maymun*'la, başkalarının hikâyelerini anlatmaya yönelmiş ve anlatıcı olarak başarısını Cannes'da aldığı 'En İyi Yönetmen' ödülüyle kanıtlamıştı. Kuşkusuz, *Üç Maymun*'da da Ceylan'ın dünyasının izlerini bulmak mümkündü. 'Sıra-

dan' insanların iç dünyalarındaki fırtınalar, ortak bir yazgı gibi paylaşılan karamsarlık, suçluluk duygusu ve kadının erkek dünyasındaki belirleyici rolü, bu filme de damgasını vurmuştu.

Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*'da, önceki filmlerinde ele aldığı temalara sadık kalıyor. Tıpkı *Üç Maymun*'da olduğu gibi, burada da anlattığı hikâyeye kendine ait olmasa da... Yıllarca Anadolu'da doktorluk yapan senarist-oyuncu Ercan Kesal'ın anılarından, gözlemlerinden yola çıkarak, Kesal ve Ebru

Ceylan'la birlikte yazdıkları senaryo, kasabanın, kasabalının dünyasına kentlilerin gözüyle bakıyor. Anadolu'ya (Kırıkale'nin kasabası Keskin'e) görevli gitmiş bir doktor ve bir savcı, kentten gelme de bir devlet görevlisi olarak onlarla ortak bir paydada bulunan polis komiseri, kasabanın yerlisi bir şoför ile çevre köylerden birinin muhtarı, film ana kahramanlarını oluşturuyor.

Yönetmen, elindeki bu malzemeyle bir kasaba portresi çiziyor. Filmi izlerken, *Kasaba*'daki, *Mayıs Sıkıntısı*'ndaki bunaltıcı ►

Bir Zamanlar Anadolu'da, bir Bruegel tablosu gibi tasarlanmış; doğanın içine yerleştirilmiş insan manzaralarından oluşuyor.

kasaba atmosferini, *Uzak*'taki aydın-halk çelişkisinin uzlaşmazlığını, *İklimler*'deki kadın-erkek ilişkisinin imkânsızlığını, *Üç Maymun*'daki suçluluk duygusunu ve suç ortaklığını anımsamamak olanaksız. Elbette, bir yönetmenin kendine yakın bulunduğu temalara bağlı kalması, bir zaaf değil; tam tersine tutarlılığın, özgün bir dünyanın göstergesi... Ama, bu filmin cümlesi ne? Hepsi birden mi?

ANADOLU'NUN RUHU

Bir Zamanlar Anadolu'da, yönetmenin de vur-guladığı gibi zor bir film. Daha doğrusu, izleyicinin tahammül sınırlarını zorlayan bir film. İlk izlemede, filmin vaatlerini yerine getiremediğini, iki saat otuz yedi dakikalık sürede ne anlatmak istediği konusunda kararsız kaldığını düşündüm. Filmin birden fazla odak noktası olması, temel bir izleğin olmaması rahatsız etti beni. İkinci izlemede ise, yönetmenin anlatmak istediği dünyanın kapıları biraz daha açıldı önümde. Ama, gene de karakterlerle duygusal bir bağ kurulmadı aramızda. Hiçbir acıyı yüreğimde yeterince hissetmedim, hiçbir tutkuyu paylaşmadım. Geniş planların yanı sıra yakın planlara da sıkça yer vermesine karşın, karakterlerle bir duygu ortaklığına giremedim. Ve, galiba yönetmenin istediği de bu, diye düşünmeye başladım. Bu kapalı dünyaya dışarıdan bir bakış...

Filmin ilk planında, kamera kasabada bir oto tamir atölyesinin camına yaklaşıyor. Hep birlikte içeri bakıyoruz: Daha sonra tanıyacağımız iki katil zanlısı ve maktul içki sofrasındalar... Son planda ise, kamera otopsi

masasından ayrılıp, pencereye doğru yaklaşıyor. Doktor, pencereden dışarı bakıyor; bir kadınla çocuğu izliyor uzaktan... Kamera daha da yaklaşıyor. Yakın planda pencerenin kolunu görüyoruz... O kolu çevirebilirsek... İçeriye dışarıdan ayıran camın öteki tarafına geçebilirsek... Nuri Bilge Ceylan, bu iki planla filmi özetliyor sanki.

Bir Zamanlar Anadolu'da, bir Bruegel tablosu gibi tasarlanmış; doğanın içine yerleştirilmiş insan manzaralarından oluşuyor. Tek bir kahraman yerine, kendilerine ait öyküleri olan çok sayıda kahramanı var. Bu kahramanların öykülerinden bir fresk oluşturmak, bir Anadolu resmi çizmek, daha doğrusu Anadolu'nun ruhunu yakalamak istemiş Ercan Kesal, Nuri Bilge Ceylan ve Ebru Ceylan'dan oluşan senaryo ekibi.

Filmin, olay örgüsüne değil, insan portre-

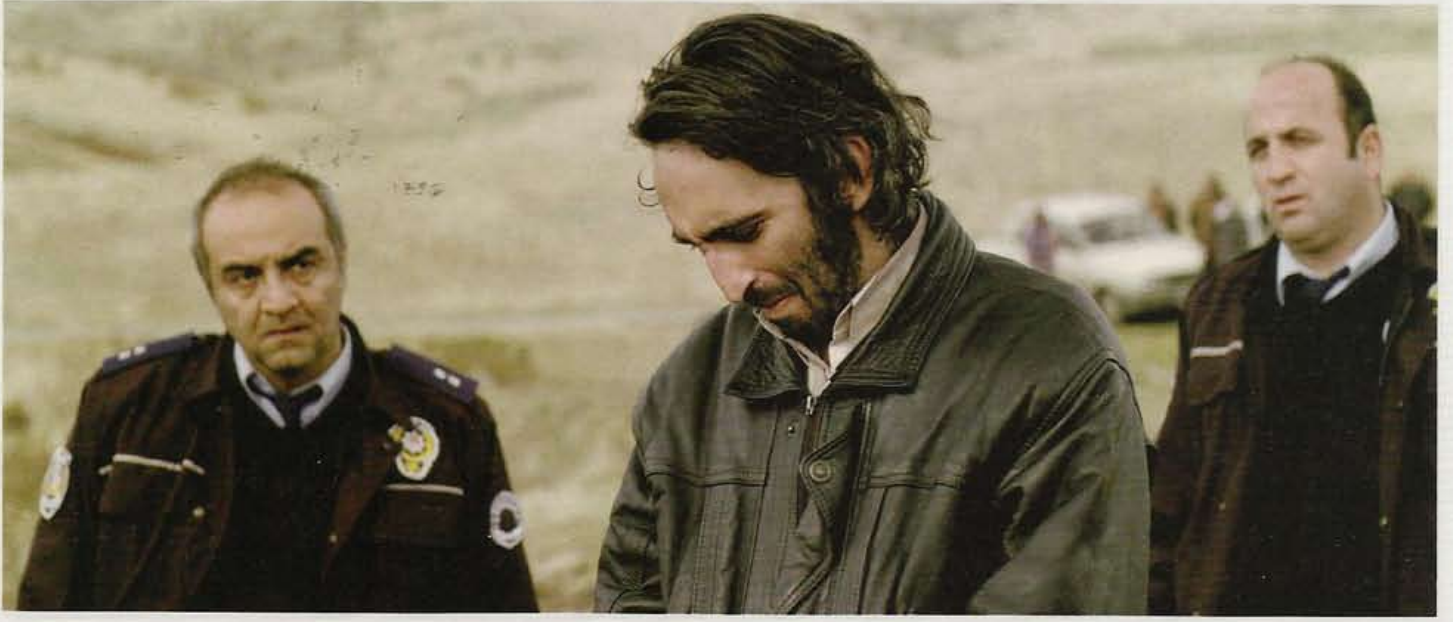
lerine yaslanan yapısı Çehov öykülerini çağrıştırıyor. Nuri Bilge Ceylan'ın ilk filminden bu yana varlığını hissettiren bu etkinin yanı sıra, suç, masumiyet ve vicdan kavramlarını ele alan tema doğal olarak Dostoyevski'yi akla getiriyor. Ama, iki yazardan da farklı olarak, kahramanlarıyla duygusal bir bağ kurmamızı istemiyor yönetmen. Sanki, tüm kasaba bir ceset ve bu ceset üzerinde bir otopsi yapıyoruz. Tıpkı, *Uzak*'ta yaptığı gibi Nuri Bilge Ceylan bize aydının bu uzak bakışını mı göstermek istiyor sorusu aklımı kurcalıyor.

Filmin birinci yarısı, kasabadaki devlet görevlilerinin (komiser, savcı, hükümet doktoru, jandarma) yürüttükleri soruşturmaya ayrılmış. Bozkırın ortasındaki ıssız yollarda bir cesedin peşinde gidiyoruz. İkinci yarıda ise, maktulün cesedi üzerindeki otopsiye tanıklık ediyoruz. Bu süreçte, kahramanlarımızın hayatlarına ilişkin birkaç ipucundan başka veri konmuyor önümüze. Gündelik konuşmalar arasında, bu insanların dünyalarını örten perde bir parça aralanıyor, o kadar... Belki, istediği tam da bu yönetmenin. Gizem perdesi ardındaki Anadolu gerçeğini bize sorgulatmak; hazır cevaplar sunmamak.

Anadolu'ya 'halkını aydınlatmak' amacıyla giden, orada farklı dünyalarla karşılaşan Cumhuriyet bürokratlarını anlatan Yakup Kadri'nin 'Yaban'ıyla da bir akrabalığı var öykünün. 'Yaban'ın kahramanının Anadolu insanına 'empati'den çok sempatiyle (ve tabii eleştirel bir gözle) baktığını söyleyebiliriz. Burada ise, en azından doktorun, bu gerçeğe sorgulayan gözlerle yaklaştığını, devleti temsil eden bu insanların çelişkilerini görebiliyoruz. Bir yandan, tipik bir bürokrat olarak görevlerini bir an önce bitirme telaşı içindeler, öte yandan kasaba insanlarıyla aynı yazgıyı, aynı yalnızlığı paylaştıklarını fark ediyorlar (ya da fark etmenin eşliğindeler).

Ceylan'ın sinemasında önemli bir yeri

olan 'kadın' imgesi, bu filmde geri planda. Kadınlar birkaç sahnede görülüyor yalnızca. Kasabanın bir 'erkekler dünyası' olduğunu anlatırcasına... Ama, bu birkaç sahnede görülen kadının hem cinayetin sebebi, hem de kurbanı olduğunu görüyorsunuz. "Nerde kadın varsa, orda bir sorun var" deniyor filmin bir sahnesinde. Bir başka sahnede ise, 'kadın' mutlak masumiyetin ve güzelliğin simgesi olarak sunuluyor. Kadına ilişkin bu çifte yorum, filmin tüm kahramanları için de geçerli. Herkesi olumlu ve olumsuz yönleriyle izliyoruz. Kahramanlarını yargılamak yerine, anlamaya çalışıyor yönetmen. Ve, bizler de, yeterince tanımasak da, seviyoruz hepsini... Katil(ler)i bile... Bunda, hiç kuşkusuz oyuncuların büyük katkısı var.

BOZKIRIN RENGİ

Her filminde, oyuncu seçiminde ve yönetiminde çok başarılı olan Nuri Bilge Ceylan, bu filmde ustalığını bir kez daha gösteriyor.

Nuri Bilge Ceylan mikro planda bir olaydan -sıradan bir cinayet öyküsünden- hareketle, insani değerleri yadsıyan, yalanlar üzerine kurulu bir sistemin eleştirisi ve insanın evrensel yalnızlığı gibi, makro planda analizlere yöneliyor.

Tüm kadro, olağanüstü oyunculuklar sergiliyor. Birbirini ezmeye çalışmadan, tam bir takım oyunu içinde. Komiserde Yılmaz Erdoğan'ın, doktorda Muhammet Uzuner'in, savcıda Taner Birsnel'in, şoför Arap Ali'de Ahmet Mümtaz Taylan'ın, muhtarda Erkan Kesal'ın, katil zanlısında Fırat Tanış'ın, morgdaki asistanda Kubilay Tunçer'in performansları sinemamızın şeref tablosuna geçecek düzeyde.

Ceylan'ın yönetmen olarak ustalığına da diyecek söz yok; tüm sinema dünyasıyla birlikte şapka çıkartmaktan başka... Uzak ve yakın planlar arasında mükemmel bir denge kurarak, ışığı, gölgeyi, bozkırın rengini, rüzgârın sesini, kasabanın sessizliğini gerçek bir virtüöziteyle değerlendiriyor. Görüntü

yönetmeni Gökhan Tiryaki de, yarıdan çoğu gece geçen filme olağanüstü bir derinlik kazandırıyor. Yönetmenle birlikte oluşturdukları görüntü düzeni, filmin başarısının başlıca ayaklarından birini oluşturuyor.

Bir cinayetin otopsisinden yola çıkarak, toplumun otopsisine ulaşmayı hedeflediğini söyleyebiliriz Nuri Bilge Ceylan'ın. Tıpkı, Theo Angelopoulos'un *Anaparastasis* ('Canlandırma' ya da 'Cinayet Yeri Soruşturması' diye çevirebiliriz) adlı ilk filminde yaptığı gibi. Ama Ceylan, Angelopoulos'tan daha yükseğe koyuyor çitasını. Film, felsefi yoğunluğuyla Terrence Malick ve Las von Trier'in Cannes'da izlediğimiz filmlerini andırıyor. Mikro planda bir olaydan -sıradan bir cinayet öyküsünden- hareketle, insani değerleri yadsıyan, yalanlar üzerine kurulu bir sistemin eleştirisi ve insanın evrensel yalnızlığı gibi, makro planda analizlere yöneliyor. Bireyin geçmişle bağlarını, geleceğe ilişkin korkularını sorguluyor. Hiçbir kolaylığa kaçmadan, 'klip estetiği' diye adlandırabileceğimiz ucuzluklara tenezzül etmeden, derdini iç gerilimle anlatmaya çalışıyor. Sinemayı eğlence olarak görmeyen, düşünsel üretime açık bir izleyicinin keyif alacağı, üzerinde düşünülmesi bir film *Bir Zamanlar Anadolu'da*.

Bresson, Tarkovski gibi büyük yönetmenlerin izinden giden Nuri Bilge Ceylan'ın, *Uzak ve İklimler* gibi daha yalın filmlerini tercih etsem de, çizmek istediği, büyük ölçüde de başardığı bu büyük resme saygı duymamak elde değil. □

